

Uzdrowisko – miejsce uzdrowienia

Aga Batkiewicz, Federica Zatta, Izabela Słodka, Małgorzata Neumann

Fragment dokumentacji złożonej do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 19 Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2025 r.

U Z D R O W I S K O

– MIEJSCE UZDROWIENIA

Koncepcja wystawy

Proponowana przez nas wystawa na Polski Pawilon na Biennale w Wenecji zamierza zgłębić temat *Uzdrowisk czyli Miejsc Uzdrawiania*. Jej punktem wyjścia jest analiza polskich zdrojowisk – miejscowości znanych z leczniczego środowiska, takiego jak wody bogate w minerały czy zdrowy mikroklimat, usytuowanych zazwyczaj w malowniczych warunkach przyrody. Współcześnie wiele miejsc, które mają zadbać o nasze zdrowie przybiera formę komercyjnego, luksusowego spa. Wbrew temu trendowi, proponowana wystawa zaczerpnie wiedzę z historycznych typologii uzdrowiska tak by z tą wiedzą móc odważnie spojrzeć w przyszłość. Czy biorąc pod uwagę wszystkie znane nam ograniczenia ludzkie i środowiskowe, możemy wrócić do przemyślanego sposobu budowania naszych przodków? Jak architektura może uzdrawiać dzisiaj?

Centralnym punktem wystawy będzie seria wyobrażeń na nowo *Typologii Uzdrawiania*, inspirowanych formami architektonicznymi występującymi w tradycyjnych uzdrowiskach, takich jak tężnia solankowa, źródło wody czy termy. Ich wizjonerskie reinterpretacje zostaną stworzone przez zaproszonych do współpracy artystów i architektów. Projekty te spróbują zrozumieć i ująć tą wyjątkową

synergię, która występuje w uzdrowiskach - synergię zdrowia, ochrony środowiska i tożsamości regionalnej. Ponowne odkrycie istniejących od wieków zasad, po angielsku "reinvention", obok szeroko ostatnio dyskutowanych innych form ponownego wykorzystania ("reuse" i "repurpose"), stanowi kolejny krok do zmian naszego głęboko zakorzenionego paradygmatu budowania.

Eksperymentalne koncepcje i konstrukcje zostaną przedstawione na tle rysunków, fotografii, pocztówek i artefaktów z historycznych uzdrowisk w Polsce. Będą one punktem odniesienia kulturowego i nośnikiem do poznania tej tradycji przez szerokie grono widzów. Wystawa będzie czerpać z polskiego dziedzictwa, ale nie będzie historyzująca. Ma na celu przede wszystkim podkreślenie wyjątkowych cech uzdrowisk, które warto naśladować - ich głębokiej relacji z krajobrazem, lokalnymi zasobami naturalnymi i społecznościami. Będzie inkluzywnym doświadczeniem dla wszystkich odwiedzających. Chcemy by instalacje wykorzystywały lokalnie dostępne materiały, takie jak zebrana deszczówka i odpady z ogrodów Giardini, promując tym samym cyrkularne, zrównoważone podejście do leczenia zarówno ludzi, jak i środowiska.

Uzdrowisko i Typologie Uzdrawiania

Uzdrowiska w Polsce mają długą historię, a ich szczyt popularności przypada na XIX wiek i wczesny XX wiek. W tym czasie europejska kultura spa kwitła, a polskie kurorty zdrowotne stały się modnymi miejscami zarówno na leczenie, jak i wypoczynek. Miasta takie jak Krynica-Zdrój, Ciepłocinek czy Nałęczów stały się znaczącymi destynacjami. Przyciągały gości z Polski i zagranicą, którzy szukali lekarstw na różne dolegliwości za pomocą kąpiele mineralnych, leczniczych zabiegów błotnych oraz korzystnego lokalnego klimatu.

W okresie komunizmu uzdrowiska stały się integralną częścią systemu opieki społecznej w Polsce. Były one prowadzone przez państwo i hojnie dotowane, zapewniając przystępne leczenie dla robotników, emerytów i osób z przewlekłymi schorzeniami. Dostęp do tych kurortów zdrowotnych był postrzegany jako dobro społeczne i sposób na utrzymanie zdrowia siły roboczej. Były one szeroko dostępne, choć często kosztem modernizacji i inwestycji w infrastrukturę.

W okresie postkomunistycznym, w latach 90. i później, uzdrowiska przeszły znaczące zmiany w wyniku prywatyzacji i transformacji gospodarczej. Niektóre kurorty zmagają się z przestarzałą infrastrukturą, podczas gdy inne zostały sprywatyzowane i zmodernizowane, aby przyciągnąć zamożniejszych klientów, co doprowadziło do wzrostu luksusowej

turystyki spa. Obecnie wiele tradycyjnych uzdrowisk nadal funkcjonuje, ale stawiają czoła konkurencji ze strony ekskluzywnych centrów wellness i spa, które skupiają się bardziej na relaksie i urodzie niż na leczeniu medycznym. Uzdrowiska pozostają jednak istotne politycznie ze względu na ich wpływ na lokalne gospodarki i turystykę. Toczy się dyskusje na temat równowagi pomiędzy publicznym dostępem do usług zdrowotnych, a interesami komercyjnymi.

Co do zasady, uzdrowiska łączą ze sobą wątki docenienia krajobrazu, zasobów naturalnych i społecznych, jak i dążenie do holistycznego dobrostanu. Dbają o ochronę środowiska i tożsamość regionalną. Wyróżniają się specyficznymi typologiami architektury, jakimi są pijalnie wód, termy czy tężnie solankowe. Ostatnie z nich, charakterystyczny element wielu uzdrowisk, to drewniana konstrukcja wykorzystywana do terapii inhalacyjnej. Wykonana z gałęzi tarniny, przez które przepływa solanka bogata w minerały, uwalnia terapeutyczne aerozole przypominające morskie powietrze. Dla nas, tężnia symbolizuje leczenie na wielu poziomach - na poziomie ciała, społeczeństwa i krajobrazu - wykorzystując lokalne materiały i techniki. Tężnia posłużyła nam jako inspiracja do dyskursu na temat *Uzdrowisk - Miejsc Uzdrawiania*, zarówno w przeszłości, jak i w przyszłości.

Uzdrowienie współcześnie

W świecie pełnym kryzysów, praktyki odbudowy i uzdrowienia są kluczowe. Degradacja środowiska, polaryzacja społeczno-polityczna czy wyzwania zdrowia psychicznego wpływają na dobrostan ludzi, zwierząt i terytoriów. Koncepcja *Uzdrowiska - Miejsca Uzdrowienia* stwarza możliwość opracowania nowych typologii, które odpowiadają na wyzwania specyficzne dla danego miejsca. Ich głównym celem jest umożliwienie społecznościom spotkań i rozwoju w przestrzeniach zbudowanych z lokalnie i zrównoważenie pozyskiwanych materiałów oraz oferowanie zdrowych i odpowiednich klimatycznie warunków.

Miejsca Uzdrowienia oferują możliwość tworzenia sanktuariów zapewniających spokój, regenerację i ponowne połączenie z naturą. Te przestrzenie mogą służyć nie tylko jako schronienia dla każdego z osobna, ale być też miejscem, gdzie zbiorowo nawiązujemy kontakt z otoczeniem. W obliczu zmian klimatycznych i

Przyszłość Uzdrowisk

Potencjał *Miejsc Uzdrowienia* do ponownego przemysłowania we współczesnym kontekście jest ogromny. Mogą stać się zintegrowanymi ośrodkami, które przynoszą korzyści nie tylko ludziom, ale całym ekosystemom. Poprzez powiązanie krajobrazów, społeczności i zasobów naturalnych, możemy tworzyć nowe formy „kurortów zdrowotnych” skupionych na ekologicznej odbudowie, bioróżnorodności i tworzeniu siedlisk.

Ten przekształcony model będzie kładł nacisk na zrównoważoną architekturę, odnawialne źródła energii oraz ochronę zasobów, takich jak woda i gleba. Przestrzenie te promowałyby holistyczne podejście do dobrostanu, gdzie zdrowie człowieka jest nierozdzielnie związane ze zdrowiem środowiska.

Układ wystawy

Mimo, że uzdrowisko ma typowo polski charakter, może też mieć uniwersalne znaczenie. Czerpiąc z bogatego dziedzictwa kulturowego polskich miast uzdrowiskowych i ich często zapomnianych typologii przestrzennych, nasza wystawa ma na celu redefinicję *Uzdrowisk jako Miejsca Uzdrowienia*, rozpowszechniając ich zasady, na nowo odkrywając relację między leczeniem, a środowiskiem oraz badając, jak tę koncepcję można dostosować do wymagań współczesnego życia.

Wystawa w każdej swojej części podejmuje temat *Miejsc Uzdrowienia* na trzech równoległych poziomach: ciała, wspólnoty i krajobrazu. Zamiarem jest podkreślenie silnej więzi i współzależności tych trzech poziomów w procesie leczenia. Te skale wyznaczają ramy, w których zostaną zbadane następujące trzy główne tematy:

Badania historyczne i archiwalne. Zbadamy koncepcję miasta-uzdrowiska i jego korzenie w polskim kontekście, podkreślając jego historyczne znaczenie w dostarczaniu zasobów naturalnych jako dobra wspólnego. Za pomocą obrazów i artefaktów przedstawimy historię uzdrowisk, kładąc nacisk na leczeniu w powiązaniu z ludźmi, społeczeństwem i

kryzysów środowiskowych, potrzeba przywrócenia ekosystemów i ponownego połączenia z naturą staje się coraz pilniejsza.

W tym kontekście *Miejsca Uzdrowienia* mogą przekształcić się w ośrodki zdrowia ekologicznego, integrując zrównoważone praktyki i promując odnowę środowiska. Służyłyby nie tylko leczeniu ludzi, ale również przyczyniłyby się do zdrowia planety, czyniąc je istotnymi symbolami ekologicznej świadomości i zbiorowej odporności. Mogą wnieść nową jakość niezależnie, czy miejscem ich działania jest zdegradowana tkanka miejska, zagrożony las czy wyeksploatowane pole rolne. Pytanie, na które chcemy w tej wystawie znaleźć odpowiedź brzmi: czy zasady leczenia oryginalnych uzdrowisk można wykorzystać ponownie z korzyścią dla ludzi, społeczności i krajobrazu?

Dodatkowo, poprzez zaangażowanie lokalnych społeczności we współzarządzanie tymi miejscami, *Uzdrowiska* mogłyby stać się wspólnymi zasobami, czerpiącymi z lokalnej wiedzy i praktyk regeneracyjnych, opartych na idei regionalnych sanatoriów.

Ponadto, te nowe *Uzdrowiska* mogłyby pełnić rolę centrów badań, edukacji i odporności na zmiany klimatu. Organizując programy uczące, jak dbać o środowisko, mogłyby wspierać rozwiązania oparte na społecznościach w obliczu wyzwań ekologicznych. Mogłyby także oferować terapeutyczne doświadczenia dla zdrowia psychicznego i społecznego, oparte na interakcji z naturą.

otaczającym terenem.

Instalacja: Tężnia. Zaprojektujemy „pawilon w pawilonie” oparty na typie tężni. Czerpiąc z oryginalnych zasad projektowania i użytkowania, chcemy przetestować współczesną wersję tężni jako obejmującej platformy do leczenia na wielu poziomach.

Projekty spekulatywne. Zaprosimy kilka pracowni architektonicznych i artystów do przedstawienia propozycji badawczo-projektowych lub spekulatywnych projektów, mających na celu zainspirowanie nowych rozmów na temat leczenia, uzdrawiania i zrównoważonego rozwoju. Propozycje te będą prezentowane w formie rysunków i makiet.

Przekształcając uzdrowiska w ekologiczne i wspólnotowe sanktuaria, możemy zbadać, w jaki sposób te *Miejsca Uzdrowienia* mogą ewoluować, by sprostać wymaganiom naszych czasów – oferując nie tylko osobistą regenerację, ale także przyczyniając się do odnowy środowiska i tworzenia nowych wspólnot. W ten sposób mamy nadzieję zaprezentować wizję *Uzdrowienia*, która jest szeroka, inkluzywna i regeneracyjna zarówno dla ludzi, jak i dla planety.

U Z D R O W I S K O

– THE PLACE OF HEALING

Exhibition concept

In our proposal for the Polish Pavilion at the Venice Biennale, we aim to explore the concept of *the Place of Healing*. The exhibition begins with examining the Polish tradition of the *Uzdrowisko*—a wellness town known for its healing environment, such as mineral-rich waters or a healthy microclimate, set against scenic backdrops. With many contemporary health-oriented resorts evolving into commercial luxury spas, our exhibition will analyse the historical typologies to reinvent the future. Can we build as thoughtfully, considering all known natural and human constraints? And how can architecture heal us today?

Central to the exhibition will be a series of reimagined Typologies of Healing inspired by architectural forms found in traditional *uzdrowiska*, such as the graduation tower (thorn house), water spring or thermal baths. The speculative designs created by invited artists and architects will present visionary interpretations of healing architecture. These designs will seek to reinterpret the unique synergy of wellness,

environmental conservation, and regional identity that the *Typologies of Healing* embody. This reinvention, alongside the widely discussed repurposing and reusing, represents another avenue for transforming our ingrained building paradigm.

The forward-thinking concepts will be contextualized by drawings, photographs, postcards, and artifacts from historical *uzdrowiska* in Poland, providing both a cultural reference point and a unique introduction to this tradition for the audience. The exhibition will integrate local materials like collected rainwater and waste from the Giardini gardens, promoting a circular, sustainable approach to healing—both for people and the environment. By reinterpreting the historical perspective, we will draw on Polish heritage to imagine new possibilities. We will emphasize their deep connection to local landscapes, natural resources, and communities, creating an inclusive experience for all visitors.

Uzdrowisko and Typologies of Healing

Uzdrowiska in Poland have a long history, with their peak popularity beginning in the 19th century and continuing into the early 20th century. During this time, European spa culture was thriving, and Polish health resorts became fashionable destinations for both health treatments and leisure. Towns like Krynica-Zdrój, Ciechocinek, and Nałęczów developed into prominent *uzdrowiska*, attracting visitors from Poland and abroad who sought cures for various ailments through mineral baths, therapeutic mud treatments, and the beneficial local climate.

During the communist era (1945–1989), *uzdrowiska* became an integral part of Poland's welfare system. They were state-run and heavily subsidized, providing affordable treatments for the working class, pensioners, and those with chronic health conditions. Access to these health resorts was seen as a social benefit and a way to maintain the health of the workforce. They were widely accessible, though often at the cost of modernization and investment in infrastructure.

In the post-communist era, the 1990s and beyond, *uzdrowiska* faced significant changes due to privatization and economic transition. Some resorts struggled with outdated facilities, while others were privatized and modernized to attract wealthier clients, leading to a rise in luxury spa tourism. Today, many

traditional *uzdrowiska* still operate, but they face competition from high-end wellness centers and spas, which focus more on relaxation and beauty than medical treatments. *Uzdrowiska*, however, continue to be politically relevant due to their impact on local economies and tourism, with discussions around balancing public access to healthcare services with commercial interests.

Polish *uzdrowiska* connect natural landscapes, resources, and communities, blending wellness, environmental conservation, and regional identity. They feature distinct architectural types reflecting their roles as medical and leisure facilities like water springs, thermal baths or graduation towers. The last one is a special feature of many *uzdrowiska* - a wooden structure used for inhalation therapy. Made from blackthorn branches, over which mineral-rich brine flows, it releases therapeutic aerosols mimicking seaside air. Graduation tower exemplifies healing at multiple levels: for the body, communities, and landscapes, using local materials and techniques. This synergy serves as inspiration for exploring the theme of *the Place of Healing*, past and future.

Contemporary Relevance

Healing practices are central today, in a world of crisis. Environmental degradation, socio-political polarization, mental health challenges affect the wellbeing of people, animals and territories. The concept of *Healing Places* offers an opportunity to develop new typologies that respond to site-specific challenges, with the primary aim of allowing communities to gather and thrive in spaces that are built from locally and sustainably sourced materials and which provide healthy and climatically adequate conditions.

Healing Places offer an opportunity to create sanctuaries that provide peace, recovery, and reconnection with nature. These spaces can serve not only as personal retreats but also as collective environments where individuals reconnect with their surroundings, fostering a sense of well-being. At the same time, the concept of *the Healing Place* aligns with the growing global focus on

sustainability. As the world confronts climate change and environmental crises, the need to restore ecosystems and reconnect with nature becomes increasingly urgent. In this context, *Healing Places* can evolve into hubs of ecological health, integrating sustainable practices and promoting environmental restoration. These modern *uzdrowiska* would not only cater to human healing but also contribute to the health of the planet, making them relevant symbols of eco-conscious living and collective resilience.

Whether within a degraded urban context, an endangered forest, an exploited agricultural field: how can the healing principles of the original *uzdrowiska* be distilled and applied, for the benefit of people, communities and landscapes?

Envisioning the Future

The potential for *the Healing Places* to be reimagined in a modern context is immense. They can become integrated hubs that benefit not just humans but entire ecosystems. By fostering connections between landscapes, communities, and natural resources, we can create new forms of "health resorts" (even if they are just small areas embedded within modern cities) focused on ecological restoration, biodiversity, and habitat creation.

This reimagined model would prioritize sustainable architecture, renewable energy, and the preservation of resources like water and soil. These spaces would encourage a holistic approach to well-being, where human health is intertwined with the health of the

environment. Additionally, by involving local communities in the co-management of these spaces, *Healing Places* could become communal resources, informed by local knowledge and regenerative practices, drawing from the idea of regional *uzdrowiska*.

Moreover, these *Healing Places* could serve as centers for research, education, and climate resilience. By hosting programs that teach people how to care for the environment, *Healing Places* could foster community-based solutions to environmental challenges. They could also provide therapeutic experiences for mental and social well-being, grounded in interaction with nature.

Exhibition setup

While distinctly Polish, *uzdrowisko* has universal relevance and timeliness. Drawing on the rich cultural heritage of Polish spa towns and their often-forgotten spatial typologies, our exhibition aims to redefine *the Places of Healing* – exposing its principles, rediscovering the relationship between healing and the environment, and exploring how this concept can be adapted to meet the demands of contemporary life.

The exhibition addresses, in all its parts, the concept of *the Healing Place* at three parallel scales: bodies, communities and landscapes. The intention is to highlight the strong bond and interdependence for healing of the three levels. These scales will set the framework through which the following three main sections/components are explored.

Historical and archival research. We will examine the concept of a wellness town (*uzdrowisko*) and its roots in the Polish context, highlighting its historical significance in providing natural resources as a collective good. Through images and artefacts we will illustrate the history of *uzdrowisko*, and emphasise its healing properties in connection to people, society and the surrounding territory.

Site-specific installation. We will design a 'pavilion inside the pavilion' based on the type of the graduation tower. Drawing on its original design and use principles, we want to test a contemporary version of a graduation tower, as an embracing platform for healing.

Speculative projects. As a final step, we will invite several architectural practices to contribute research-by-design proposals or speculative designs, with the goal of sparking new conversations about the intersection of healing and sustainability. The proposals will be exhibited in the form of drawing and maquette within the site-specific installation.

In reimagining *uzdrowiska* as ecological and communal sanctuaries, we can explore how these healing places can evolve to meet the demands of our time—offering not only personal recovery but also contributing to the restoration of the environment and the creation of resilient communities. In doing so, we hope to bring forward a vision of healing that is expansive, inclusive, and regenerative for both people and the planet.